

SPOMINI NA LETO 1941 IN NA POLJANSKO VSTAJO

Letošnjo pomlad je minilo že trideset let, odkar je zaradi tedanjega političnega in vojaškega vodstva države po kratkotrajni vojni sramotno kapitulirala bivša jugoslovanska vojska, razpadla stara Jugoslavija in so državo razkosale in okupirale fašistične vojske Hitlerjeve Nemčije in njenih fašističnih opričnikov. Trideset let je minilo, odkar so slovenski in drugi jugoslovanski narodi prišli pod jarem okupatorjev in jim bili prepuščeni na milost in nemilost. Takrat se je zdelo, da ni izhoda in rešitve. Vendar svobodoljubni duh naših narodov ni zamrl. Verovali smo v svojo moč in iskali rešitve. Slovensko ljudstvo ni klonilo v črnih dneh, pač pa se je oklenilo tistih naprednih sil, ki so mu pokazale pot v vstajenje in svobodo. Komunistična partija je dala pobudo in organizirala Osvobodilno fronto slovenskega naroda ter v njej združila vse pozitivne ljudske sile, vse napredne ljudi, ne glede na versko ali politično prepričanje in ne glede na dotedanjo politično pripadnost. To je lahko storila zato, ker je pravilno ocenila elementarne revolucionarne sile ljudstva, ki so se izražale v svobodoljubnih težnjah in visoki narodni zavesti, združeni z željo po socialno pravični družbeni ureditvi. Partija je z OF popeljala slovenski narod v upor proti okupatorju in njegovim pomagačem.

Tako praznujemo letos tudi tridesetletnico, ko je slovensko ljudstvo stopilo na trnovo in s krvjo obrito pot rešitve, na pot splošne ljudske revolucije, k splošni vstaji in oboroženemu uporu, k narodnoosvobodilni borbi, ki je imela za cilj nacionalno in socialno osvoboditev ter narodno samostojnost in neodvisnost.

Ta pot je bila zelo dolga in vijugasta. Že sam začetek poti je bil kljub enotnemu cilju dokaj različen v posameznih krajih, zato se je tudi borba začela in odvijala v različnih časih in z različno intenzivnostjo. Pomemben delež pri začetku te borbene poti je tudi poljanska vstaja decembra 1941.

Sodeloval sem pri pripravljanju te vstaje že od vsega početka, zato bom poskušal orisati tedanje razmere, dogodke in razvojno pot do tako uspele in široke ljudske vstaje v Poljanski dolini. Opisal bom predvsem lastno delo, svoje doživljaje in dogodke, ki sem jim bil priča, deloma bom porabil tudi podatke, ki so mi jih dali vodja vstaje Maks Krmelj-Matija in nekateri drugi organizatorji in udeleženci vstaje. Pripominjam pa, da kljub številnim razgovorom, ki sem jih imel s tem v zvezi, in kljub preverjanju razpoložljivih dokumentov ne morem trditi, da so vsi navedeni podatki absolutno popolni. Morebitne pripombe in dodatki k mojim opisom bodo lahko prispevali k čimbolj popolni zgodovini NOB na Poljanskem. Vendar mislim, da bo ta skromni prispevek s podrobnostmi potrdil, kar so drugi že napisali, in bo koristen pripomoček zgodovinarju pri sestavljanju zgodovine NOB na Gorenjskem.

Ob razsulu stare Jugoslavije

Leto 1941 je bilo ob zapletajočih notranje in zunanje političnih dogodkih, ki so prinašali vedno nova presenečenja, polno napetosti in pričakovanj. Vse družbeno in politično življenje v deželi in seveda tudi v Poljanski dolini se je odvijalo pod vtisom besnenja druge svetovne vojne, ki je do tedaj zajela že mnogo držav, odvijalo se je pod vtisom zmag fašističnih armad Hitlerjeve Velike Nemčije. V takih razmerah so tudi v Poljanski dolini posamezniki nasledili hitlerjevski propagandi, hitlerjevskim agentom in začeli vse bolj glasno zabavljati čez »ušivo« Jugoslavijo ter propagirati in poveličevati Hitlerja in se navduševati za njegov »novi red«. Nekaj takih hitlerjevskih navijačev je bilo tudi v območju tedanje občine Javorje. Tedaj sem živel v Javorjah, kjer sem bil v službi pri trgovki in gostilničarki Marjanci Grošelj in sicer vse do odhoda v partizane decembra 1941. Kot navdušen Slovenec in Jugoslovan sem se s temi zapeljanci vedno spoprijemal v razgovorih in jim pojasnjeval njihovo zmoto ter tolmačil, kolikor sem pač vedel in znal, kaj je pravzaprav hitlerizem v resnici. Pojasnjeval sem jim, da so Nemci in še zlasti fašisti največji sovražniki Slovanov in kaj vse počenjajo s Poljaki in Čehi. Zato tudi Slovenci ne moremo od njih pričakovati kaj dobrega.

Dne 10. marca 1941 sem bil poklican na orožne vaje in sicer v peti posadni bataljon, ki je zasedel Rupnikovo linijo od Žirovskega vrha preko Oselice in Leskovice do Blegoša. Naša četa je bila nastanjena v barakah na Hlavčih njivah, vendar pa je večina vojakov bila razporejena po betonskih bunkerjih in mitraljeskih gnezdih na odseku, ki je bil četi poverjen v obrambo. V moji desetini, ki je zasedala tri bunkerje nad cesto med Gorenjo vasjo in Hotavljami, so bili tudi delavci in obrtniki iz Domžal in okolice Kamnika. Nekateri od njih so bili vneti pristaši hitlerizma. Ti so najprej na skrivaj, po nemškem napadu na Jugoslavijo pa kar glasno propagirali in hvalili pred tovariši nemški nacionalni socializem, ki da je odpravil brezposelnost in poskrbel za boljše življenje delavcev pa tudi kmetov, medtem ko je bila v Jugoslaviji velika brezposelnost in beda med delavstvom in tudi med kmeti. Govorili so, da nima smisla prelivati kri za tako državo in se boriti zanjo. Zato sem tri med njimi v torek dne 8. aprila ponoči razorožil, potem ko sem se vrnil iz akcije jurišnega voda, ki je v bližini Leskovice vdrl prek meje in s tem povzročil umik italijanske vojske, česar pa takrat še nismo vedeli. Poslal sem jih brez orožja pred bunker s pojasnilom, da naj se z Italijani spoprimejo z golimi rokami, če se niso hoteli boriti z orožjem. Ko so mi potem trdili, da niso mislili resno in da se bodo borili, sem jim vrnil orožje in jih sprejel nazaj in jih razdelil v tople in zakurjene bunkerje. Naslednjo noč pa je mene in brata Jožeta, ki je bil rezervni narednik (napredovan ob mobilizaciji) in namestnik vodnika, poklical komandir voda rezervni podporočnik, po poklicu inženir elektrotehnike iz Ljubljane, in naju obvestil, da se je bataljon že umaknil ter da je naš vod njegova zaščitnica, ki mora odbiti morebitni napad italijanske vojske ter tako zavarovati umik glavnine bataljona in nato pred umikom na nov položaj, ki bo na Kolpi, uničiti orožje in municijo, kolikor tega ne more odnesti s seboj. Tedaj sem omenjenemu podporočniku dejal, da bom s svojo desetino čimveč orožja skrnil, drugo orožje in municijo pa uničil. Pripomnil sem, da po mojem umiku na nov položaj ob Kolpi nima smisla, ker je stvar vendar zgubljena in bi umikanje povzročilo resno nevarnost, da pademo v vojno ujetništvo. Menil sem, da je najbolj pametno, če gremo z orožjem domov ter potem orožje skrijemo za kasnejšo upo-

rabo. Tedaj sem računal še na možni preobrat zaradi spopada z Rusijo, predvsem pa zaradi angleške invazije prek Grčije in od Jadranskega morja v Jugoslavijo. Dejal sem mu, da bom tak nasvet dal tudi svojim fantom, še posebno ker mi je prejšnji dan izrekel ukor zaradi prej omenjene razorožitve treh vojakov, češ da sem s tem prekoračil svoje pravice. Nato me je ozmerjal, da je to pravzaprav dezerterstvo in da bi me moral aretirati, vendar v tej situaciji tega ne bo naredil, naj pa vendarle teh misli ne razlagam vojakom. Nato sva z bratom Jožetom šla in poskrbela za izvršitev danih nalog. Z nekaterimi najbolj zanesljivimi vojaki svoje desetine, med katerimi se spominjam Lojzeta Vodnika iz Loma, sem potem zakopal v bližini naših bunkerjev v grmovju nekaj puškomitraljezov in več zabojev ročnih bomb ter protitankovskih min. Kakor sem zvedel pozneje, so skrito orožje in bombe potem odkrili Nemci z detektorji in vse seveda odnesli. Zjutraj smo potem drugo orožje in municijo iz okoliških bunkerjev in mitraljeskih gnezd znosili v velik topniški bunker nad Francelnovo domačijo med Gorenjo vasjo in Hotavljami, nakar sem vanj vrgel tri skupaj zvezane vžgane ročne bombe in s tem povzročil strašno eksplozijo, ki je uničila vse orožje in municijo, ki je bila v bunkerju. Tudi v okoliških bunkerjih smo pred umikom vse uničili, nad Lajšami pa zažgali veliko skladišče municije. Razen našega voda je ostala na operativnem območju našega voda tudi skupina minercev, ki je v povezavi z nami uničevala in požigala razne važnejše objekte. Med drugimi je pognala v zrak stavbo, v kateri je bil poprej štab bataljona. Nato se je umaknila proti Škofji Loki oziroma Ljubljani in spotoma minirala mostove.

Sredi dopoldneva v četrtek dne 10. aprila 1941 je podporočnik sklical zbor voda pred četno komando na Hlavčih njivah, kjer smo se zbrali za končni umik. Ko smo bili razporejeni pred barakami, se je okoli nas pojavila skupina graničarjev, ki je tudi bila na umiku. Njihov starešina, neki narednik, je potem skupno z našim podporočnikom stopil pred nas in nam dal razna pojasnila, med drugim tudi, da je razglašen preki sod in da ima nalogo vsakega ustreliti, ki bi se brez dovoljenja odstranil iz svoje edinice. Okoli poldneva je podporočnik dal povelje za odhod. Pred umikom smo še zažgali barake v taborišču naše čete na Hlavčih njivah. Umikali smo se po vojaški cesti prek Hlavčih njiv proti Gorenjim Brdom. Med umikom sem fantom svetoval, naj pri prvi priliki zginejo in gredo po najbližjih in skritih poteh domov z orožjem, ki naj ga dobro skrijejo. Ko smo bili v bližini Gorenjih Brd, se je nenadoma pojavilo nad nami nekaj nemških lovskih letal in podporočnik je dal znak za alarm. Vod se je vrgel na tla, se razkropil ter zaklonil v bližnjem grmovju in gozdu. To priliko sem izkoristil in z menoj še sedem drugih, med katerimi so bili trije ali štirje iz Selške doline, da smo se potem napotili po gozdovih proti svojim domovom. Razen nas je tedaj zapustilo vod še nekaj drugih. Pod Malenskim vrhom smo se razšli. Še prej pa mi je eden izmed skupine, imena se ne spominjam, izročil svoj puškomitraljez, ki ga je sicer hotel vreči v grmovje. Proti večeru sem prišel domov v Delnice, še prej sem pa v bližini doma skrnil puškomitraljez in svojo puško. Ko se je znočilo, se je vrnil domov tudi brat Jože, ki je tudi prinesel puško.

Ker so se medtem po vasi razširile govorice, da graničarske patrole love »dezerterte« in jih pobijajo, sem že ponoči šel po puškomitraljez in ga prinesel domov. Z Jožetom sva skupaj z nekaj drugimi organizirala vaško stražo, ki je nato nekaj dni pazila, da nas ne bi kdo presenetil in zajel. Tako je cela vas zvedela, da imam puškomitraljez, še posebno, ker so naslednje dni z njim

tudi streljali. Kasneje je to prišlo na uho tudi Nemcem in zato ga je brat France, ki je bil gospodar, sredi maja po predhodnem opozorilu župana Jožeta Tavčarja odpeljal razdejanega na občino. Obe puški pa sva z bratom Jožetom zadržala in jih skrila. Ti puški sta potem služili za oborožitev ob vstaji decembra 1941.

Neorganizirano delo za odpor

Po umiku jugoslovanske vojske iz doline je bilo nekaj dni brezvladja. Značilno je, da tudi takratna lokalna vodstva državnih in političnih oblasti niso vedela, kaj napraviti in kako se ravnati. Mučno vzdušje, ki je zavladalo, je povzročilo med ljudmi veliko zaskrbljenost in malodušnost. Zelo objestni in glasni pa so bili tisti redki pristaši hitlerizma, ki so pričakovali prihod nemške vojske. To pa se ni zgodilo, dolino je po nekaj dneh skupno s Škofjo Loko zasedla italijanska vojska. Ta »junaška« armada, ki je po prej omenjenem napadu našega jurišnega voda in njegovem vdoru v nekatere italijanske bunkerje, zapustila svoje položaje in se začela umikati proti Gorici in Mostu na Soči, je prihajala v dolino z velikanskim strahom. Večina ljudstva jo je sprejela z mržnjo in preziranjem. To še posebno velja za območje tedanje občine Poljane, kjer je imela opozicija, v kateri so bili združeni levičarsko usmerjeni ljudje in pretežni del pristašev nacionalne stranke, močan vpliv na prebivalstvo. Italijani pa so se morali kmalu umakniti, nakar so Poljansko dolino kot že poprej ostalo Gorenjsko zasedli Nemci. Tudi nemško okupacijo je večina poljanskih občanov sprejela več ali manj s prezirom kot nujno zlo, ki se mu ni moč izogniti, vendar pa mnogo ugodneje kot prej italijansko. Nekateri, zlasti precejšen del občanov tedanje občine Javorje, pa so nemško okupacijo sprejeli z zadovoljstvom, skoraj bi dejal z navdušenjem. To razpoloženje se je s povečano propagando petokolonaških in hitlerjevskih agentov, ki je poveljevala nemško moč in prikazovala nemški »novi red« v najlepših barvah, po nemški okupaciji doline hitro stopnjevalo. Mene in meni enake so mnogi javorski občani v tistem času pozdravljali s »Heil Hitler« in pristavkom »jugoslovenar«. Ob takih priložnostih sem jim tolmačil njihovo zmoto, pa so se mi smejali in trdili, da le jaz nisem prav informiran. Neko nedeljo sem se zaradi tega s fanti celo sprl. Na njihovo heilanje sem vzklikal »živijo Jugoslavija« in jim pripovedoval, da jim bo vsem še žal za Jugoslavijo, ko bodo Nemci pokazali svojo pravo barvo in namene. Reči pa moram, da so na splošno bili poštene in da med njimi ni bilo izpriencev, bili so le zapeljani od nemške propagande. To se vidi iz tega, da me v vsem letu 1941 ni nikdar nihče zatožil Nemcem, čeprav so večinoma vedeli za moje protinemško razpoloženje. Vzrokov, da je znaten del občanov nasedel demagoški nemški nacionalsocialistični propagandi, je več. Najpomembnejši so prav gotovo tile: Slabo razvito gospodarstvo bivše Jugoslavije, ki ni nudilo možnosti zaposlitve vsej razpoložljivi delovni sili, še posebno, ker je v tem območju bilo veliko malih kmetov in kočarjev s številnimi družinskimi člani. Težak gospodarski položaj kmetov. Predvsem pa velika nerazgledanost in politična zaostalost znatnega dela občanov, ker so poprej vladajoče stranke dušile vsako napredno politično vzgojno delo med ljudmi in držale ljudstvo v nevednosti. To nerazgledanost in politično zaostalost vsaj v majhnem karakterizira tale dogodek, ki se je zgodil dne 4. maja 1941 v Poljanah. Tega dne je bil v Poljanah, kot po navadi živinski in kramarski sejem, na katerega je vedno prišlo zelo veliko ljudi. Tako se jih je precej zbralo tudi tedaj. V

tistem času je bil v Poljanah poleg žandarjev tudi oddelek Sturmabteilung (SA). Med člani oddelka SA so bili tudi Korošci, ki so znali slovensko. Ti so vneto krožili med ljudmi in se spuščali v pogovore. Med drugimi sta se spustila z njimi v pogovor tudi dva možakarja, ki sta jim začela pripovedovati, da sta že bila na Koroškem, in sicer leta 1920, ko sta sodelovala v nekaterih borbah. Pripadnika SA sta pozorno prisluhnila in ju začela spraševati, v katerem času in kje sta bila, v kateri enoti itd. Jaz sem se vmešal in omenjena možakarja — koroška borca — odvedel s pretvezo stran in jima pojasnil, naj o teh stvareh tem ljudem nikar nič ne pripovedujeta, ker sicer lahko prideta v težave. Dejal sem jima, naj to povesta tudi drugim koroškim borcem in svetoval, naj čimprej gresta domov, kar sta potem tudi storila.

Ker je torej v prvem obdobju okupacije precejšen del prebivalstva nasedel nemški propagandi, ki je žela uspehe tudi s tem, ker so Nemci mnogim ljudem dali delo pri pospravljanju ruševin in gradnjah porušenih objektov, je bila v splošnem tisti čas politična situacija v dolini, še posebno na območju tedanje občine Javorje, dokaj neugodna. Poudariti pa moram, da vendar nacionalsocialistična propaganda večine prebivalstva ni uspela preslepiti in pridobiti zase. K temu je gotovo v precejšnji meri prispevalo dejstvo, da smo antifašisti in vsi tisti, ki nas je združevala misel odpora proti okupatorju, že konec maja začeli širiti med ljudmi vest, da je v Ljubljani ustanovljena nova politična organizacija Osvobodilna fronta, ki je prevzela vodstvo naroda in si nadela nalogo, da ga popelje in vodi v borbi proti okupatorjem. Seveda tedaj še nismo vedeli nič natančnega o sestavi in delu te organizacije. To novico sem najprej zvedel od brata Janeza, nekaj dni kasneje pa še od Franca Grošlja iz Javorjev — pri njegovi mami sem bil v službi — ki sta jo prinesla iz Ljubljane. Ta novica je bila velika moralna opora za vse ljudi z visoko narodno zavestjo. Na tej podlagi smo širili in utrjevali vrste antifašistov in nasprotnikov Nemcev. V zvezi z vsem tem in v upanju, da je nemška okupacija le začasna in da bo kmalu prišel čas, ko bomo rabili orožje, smo začeli že v maju in juniju sami od sebe poizvedovati za orožjem, municijo in drugo vojaško opremo in vse to zbirati. Tako sem že v tem času, torej še preden sem dobil povezavo z organizacijo OF v Poljanah, uspel dobiti dve puški in precej municije.

To delovanje je olajševala tudi spreminjajoča se politična situacija na terenu. Težko politično situacijo, ki sem jo prikazal prej, so začeli popravljati in spreminjati tudi nekateri nemški ukrepi. Precejšen preplah in veliko zaskrbljenost ljudi na splošno je namreč povzročilo že samo delovanje nemških rasno-političnih komisij, ki so začele popisovati in pregledovati ljudi in jih razvrščati v kategorije glede na ugotovljeno čistost rase, kar smo ljudem pojasnjevali kot priprave za selitev. Ta tolmačenja so mnogi zavračali kot neutemeljeno protinemško propagando, večji del pa je to možnost dopuščal. Zato so ljudje z negotovostjo in strahom pričakovali jutrišnji dan. Mnogi so tedaj pozorno prisluhnili nasvetom, naj se selitvi uprejo ali se ji izognejo z begom v ilegalno, v gozdove. To se je zlasti pokazalo v začetku julija, ko so Nemci naložili na avtobuse in odpeljali iz doline prve ljudi in prve družine. Tedaj so v mnogih družinah pripravili nahrbtnike in vreče z najpotrebnejšim za življenje in se odločili, da pobegnejo v gozdove, če bodo prišli Nemci selit. V ta namen so marsikje zakopali in na druge načine poskrili razna živila in drug material, da ga ne bi dobili Nemci in da bi lahko to kasneje sami uporabili. Čeprav je ta prva selitev zadela v glavnem le inteligenco in premožnejše ljudi, saj je bilo med njimi le nekaj kmetov, se je vendarle po tistem politična situa-

cija na terenu hitro temeljito spremenila. Ljudje so tedaj govorili: »Torej je le res, so le imeli prav tisti, ki so nam pravili, da bodo Nemci tudi selili in kaj vse bodo z nami še počenjali«. Ti nemški ukrepi so streznili tudi številne ljudi, ki so se prej navduševali za Nemce. Nervoza in negotovost pa so ustvarili celo pri najbolj vnetih zagovornikih hitlerizma in povzročili, da so začeli dvomiti v resničnost nemške propagande in da so potihnilo tudi mnogi taki.

Organizirane priprave za vstajo

Ti ukrepi, predvsem pa organizirano politično delo med ljudmi ob pripravljanju oboroženega odpora, ki se je že v juniju začelo odvijati v Poljanski dolini, so bistveno spremenili stanje in povsem preusmerili nadaljnji razvoj ter odnos prebivalstva do okupatorja. Odločilno vlogo je pri tem odigrala partijska organizacija in odbor OF v Poljanah. Te organizacije je postavil in vodil Maks Krmelj-Matija iz Hotovlje. Ta je svoje delo opravljal po direktivah in ob pomoči partijsko političnih delavcev, ki so tedaj delovali na Gorenjskem. To so bili Lojze Kebe-Štefan, Tomo Brejc-Pavle, Mira Tomšič in Stane Žagar, vsi ti so bili člani tedanjega pokrajinskega partijskega vodstva na Gorenjskem. Nadalje je delal s Francem Vodopivcem, sekretarjem okrožnega komiteja Kranj, in Tonetom Nartnikom, članom tega komiteja.

Tovariš Krmelj je bil že pred vojno levičarsko orientiran in je imel zvezo z nekaterimi levičarskimi politiki iz Ljubljane, ki so delovali v okviru Kmečko-delavskega gibanja in Društev kmečkih fantov in deklet. Z njimi je sodeloval v prirejanju sestankov v Poljanah, na katere sta prihajala med drugimi tudi Ivan Kreft in dr. Lado Vavpotič. Nekaterih teh sestankov sem se udeležil skupno s svojima bratoma Francetom in Janezom tudi jaz. Spominjam se, da so na te sestanke prihajali tudi Jože Bizjak in Anton Čadež iz Srednje vasi, Lojze Kržišnik iz Podobena, Franc Kržišnik iz Delnic, Pavle in Peter Peternel iz Vinharjev in še več drugih. Vsi navedeni so se takoj v začetku leta 1941 tudi opredelili za OF in odločno podpirali partizansko gibanje. Ti sestanki so bili običajno v posebni sobi gostilne na Vidmu v Poljanah. Nadalje je tov. Krmelj že pred vojno imel zveze tudi s tov. Tonetom Nartnikom, ki je bil tedaj stavbinski delavec v Kranju in organiziran član partije. Ta je prihajal v Hotovljo k mlinarju Pavletu Oblaku in pri njem imel sestanke in razgovore, na katerih je navzočim tolmačil potrebo za organizirano revolucionarno politično delo. Teh sestankov so se udeleževali Pavle Oblak, Maks Krmelj in Pavle Kos iz Podobena. Včasih je bil na sestanku tudi Ciril Dolenc, izdelovalec vrtnih mrež iz Stražišča, doma iz Poljan, po domače pri Podpečnarju. Na nekem teh sestankov je Nartnik udeležencem povedal, da so sprejeti za kandidate partije.

Ker je Krmelj vedel, da gibanje odpora proti okupatorju vodi partija, zveze z Nartnikom pa ni imel, se je že sredi maja 1941 podal na Jesenice, da bi s pomočjo svojih znancev ponovno dobil zvezo z organizacijo KP. Kmalu po tistem, nekako proti koncu maja, se je potem pri njem na domu ponovno zglasil Tone Nartnik in mu prinesel okrožnico okrožnega komiteja Kranj, ki je vsebovala oceno položaja in navodila za pripravo odpora proti Nemcem. Takoj po tem je Krmelj začel delati v smislu danih navodil med ljudmi in zbirati okrog sebe sodelavce, za katere je vedel, da so odločni nasprotniki Nemcev. Nekako sredi junija pa je k njemu prišel Lojze Kebe. V daljšem pogovoru mu je Krmelj orisal situacijo na tukajšnjem območju in svoje pred-

vojno in tedanje delovanje. V tem razgovoru mu je Kebe dejal, da je sprejet v partijo in se z njim pogovoril, kateri od njegovih sodelavcev so že zreli za sprejem v partijo, da bi se lahko formirala celica. Po obravnavi sta odločila, da takoj sprejmejo naslednje: Pavleta Oblaka, mlinarja iz Hotovlje, Rudolfa Robnika iz Žabje vasi in Vinka Oblaka, mesarskega pomočnika iz Gorenje vasi. Partijska organizacija v navedeni sestavi pod vodstvom Maksa Krmelja je takoj razvila sila intenzivno delo med ljudmi. V juliju pa je bila razširjena s kandidati Francem Galičičem, strojnim ključavničarjem iz Hotovlje, Antonom Oblakom, živinskim prekupčevalcem iz Gorenje vasi, Tinetom Rihtaršičem, bivšim orožnikom iz Poljan in Maksom Kalanom iz Hotovlje. Ti člani so v pogovorih s posamezniki in na širših sestankih z zaupniki tolmačili program partije in OF, še zlasti pa potrebo po oboroženem uporu ter jih seznanjali z vsebino raznih proglasov in pozivov centralnega komiteja KPJ in KPS ter vodstva OF in z nalogami, ki jih je treba opravljati. Ko je začel prihajati iz Kranja in iz Ljubljane propagandni material, so ta material širili sami in prek zaupnikov med ljudi. Na ta način so se vrste simpatizerjev in sodelavcev OF hitro širile. K temu je v veliki meri pripomogla tudi politična širina OF, ki jo je poljska partijska organizacija pravilno izvajala. Zlasti delaven je bil tov. Krmelj, ki je imel v drugi polovici junija in v juliju vrsto razgovorov in sestankov z nasprotniki Nemcev iz Poljan in okoliških vasi. Znano mi je, da se je med drugim sestajal z naslednjimi: Jožetom Trpinom, krojačem iz Poljan, Jožetom Dolencem iz Zgornje Žetine, sedlarjem v Poljanah, Jožetom Bizjakom, posestnikom iz Srednje vasi, Pavletom Bizjakom, sinom kmeta in gostilničarja iz Srednje vasi, Janezom in Pavletom Peternelom, posestnikoma iz Vinharjev, ki so vsi bili njegovi zaupniki in sodelavci. Omenim naj, da je bil med temi še posebno prizadeven Janez Peternel, po domače Brdar iz Vinharjev, ki je kot napreden in zelo ugleden kmet uspel med letom 1942 pridobiti za sodelovanje v OF in za podpiranje partizanstva večino kmetov v Vinharjih in okoliških vaseh. H Krmelju na dom je stalno zahajal tudi moj brat Janez. Razen z omenjenimi je imel Krmelj v tem času več sestankov s predstavniki bivših političnih strank različnih političnih nazorov in prepričanj. Ker so ti predstavniki soglašali s programom OF in v načelu priznali vodilno vlogo partije, je bil že konec julija postavljen odbor OF v Poljanah, v katerega so prišli predstavniki vseh treh osnovnih političnih grupacij tedanje občine Poljane. Ustanovni sestanek odbora je bil na Krmeljevem domu v Hotovlji. Odbor so sestavljali: Lado Jamar, trgovec, in Franc Marolt, mesar iz Poljan, kot predstavnika Sokolov in nacionalistov, Leopold Krmelj iz Poljan in Pavle Kos iz Vinharjev kot predstavnika katoličanov ter Maks Krmelj in Rudolf Robnik kot zastopnika komunistov. Ta odbor je s pomočjo zaupnikov razširil svojo dejavnost tudi na območje občine Javorje. Ves odbor je bil do konca septembra zelo aktiven. Pod vplivom govorov dr. Kreka in dr. Kuharja iz begunske jugoslovanske vlade v Londonu in njunih pozivov, da je treba počakati, da je za oborožen upor še prezgodaj, ker bi ta bil zaradi ogromne vojaške moči okupatorjev brezupen in bi slovenskemu narodu povzročil nepotrebno prelivanje krvi itd., so nekateri prenehali prihajati na sestanke odbora. Nekoliko kasneje je uspel Krmelj ob sodelovanju Vinka in Toneta Oblaka ustanoviti odbor OF tudi v Gorenji vasi, v jeseni tudi v Žireh.

Partijska organizacija in odbor OF v Poljanah sta svoje delovanje izvajala tudi s pomočjo trojk, ki so jih sestavljali člani in simpatizerji partije in frontovci, zlasti prek svoje čedalje širše mreže zaupnikov. Vsi ti so imeli nalogo,

da po svojih sorodstvenih in prijateljskih zvezah in poznanstvih pridobivajo ljudi za sodelovanje in jih pripravljajo za oborožen upor ter da prek njih širijo med prebivalstvo literaturo, da bi bilo čimveč ljudi seznanjenih s programom OF, stanjem in nalogami ter še zlasti s potrebo oboroženega upora in pa tudi z razvojem partizanstva in borbenih akcij partizanov. Vsak zaupnik in vsak vodja trojke se je trudil, da bi vzdrževal s svojim krogom sodelavcev in simpatizerjev OF redne stike. Na ta način je tudi literatura, ki smo jo prejeli, prišla v roke precejšnjemu številu prebivalstva in tako je kljub majhnemu številu posameznih izvodov Poročevalca ali letakov bralo le-te razmerno zelo veliko ljudi. Kljub temu da je bilo treba delati zaradi večje varnosti zelo konspirativno in je zato večji del zaupnikov poznal razen tistih, ki jih je sam pritegnil v delo, le enega ali dva organizatorja, je potreba po literaturi v jesenskih dneh zelo narasla zaradi velike razširitve zaupniške mreže. V Poljanski dolini so odbori OF obstajali v Poljanah in Gorenji vasi in kasneje v Žireh. Vsa povezava je torej slonela na zaupnikih, ki so imeli vsak svoj krog ljudi. Tako sem na primer jaz v začetku dobival le po en izvod, nazadnje pa že po 6 do 8 izvodov. Zbirno središče za povezavo zaupnikov s partijsko in frontno organizacijo v Poljanah je bilo v krojaški delavnici Jožeta Trpina v Poljanah. Pri njem sem od septembra naprej dobival vso literaturo, ki mi je bila dodeljena za oskrbovanje tistih sodelavcev in simpatizerjev OF, ki sem jih jaz pritegnil v delo. Prej, torej od julija do septembra, pa sem dobival literaturo od Tineta Rihtaršiča iz Poljan in od Toneta Oblaka iz Gorenje vasi. Ta je kot živinski prekupčevalec zelo pogosto prihajal v Javorje, kjer se je redno zglašil pri Grošljevih, ki so bili že od vsega začetka vključeni v delo.

Ob silnem razmahu mreže zaupnikov je imela poljanska partijska in frontna organizacija v jeseni 1941 vzpostavljene zveze že na vse strani. Nimam sicer vpogleda v celotne takrat obstoječe zveze, vem pa, da je Maks Krmelj vzdrževal zvezo z organizacijo v Škofji Loki in organizatorji upora v Selški dolini. Tone Oblak je imel zvezo z odborom v Gorenji vasi in zaupniki v Sovodnju in na Trebiji. Vinko Oblak je imel povezavo z odborom OF in zaupniki v Žireh, Tine Rihtaršič in Jože Trpin pa z menoj glede delovanja na območju občine Javorje. Maks Krmelj je tudi sam imel stike z odboroma OF in zaupniki v Gorenji vasi, Žireh, Sovodnju in na Trebiji. Med temi so bili zdravnik dr. Milan Gregorčič in Rajko Jelovčan, trgovec iz Gorenje vasi, Jože Kavčič in Franc Oblak iz Žirov, Anton Peternel, žagar iz Koprivnika, mlinar s Trebije, Tomaž Potočnik s Hotavelj in še več drugih. Kurirsko zvezo z Ljubljano prek Dolomitov pa so opravljali Janez Šubic, po domače Narigarjev iz Bukovega vrha in njegov brat France ter Martin Pohleven iz Kremenka in nazadnje tudi Maks Kalan iz Hotovlje. Pri njem je bila tudi javka za politične delavce iz okrožnega in pokrajinskega partijskega vodstva, ki so pri opravljanju svojih nalog prihajali na poljansko območje ali so potovali skozi dolino. V njegovi hiši ali v njeni bližini je bilo v letu 1941 in tudi pozneje več pomembnih sestankov.

Razen opisanih zvez so obstajali še različni kanali za zveze, ki so jih vzdrževali s svojimi sodelavci posamezni zaupniki. Tako sem jaz imel od avgusta naprej stalne stike z naslednjimi sodelavci: Jankom Štalcem, po domače Mešičevim iz Martinj vrha, Tonetom Mulejem, hlapcem pri Otetu v Škofji Loki, in Antonom Kržišnikom, dijakom, sinom trgovca iz Žirov. Vsem navedenim sem redno dajal Slovenskega poročevalca in drugi propagandni material. V območju Javorjev pa sem imel povezavo in pritegnil k sodelovanju tele: Martina Kreka, mlinarja, in Janeza Tavčarja, najemnika, oba iz Dolenčic, Antona

Peternela, po domače Ruparja, Antona Dolinarja, po domače Podbregarja in njegova sinova Toneta in Franceljna, Slavka Bogataja, Mežnarjevega, Franca Kokalja, Janeza in Lojzeta — Srakarjeva ter Janeza Kokalja, bivšega narednika, vse iz Javorjev in še nekatere iz okoliških vasi, katerih priimkov se več ne spominjam. Vsem tem sem od septembra naprej dajal v branje propagandni material. Nekateri od njih so mi tudi pridno pomagali pri odkrivanju in zbiranju orožja in municije. Moji bratje Franc, Janez in Jože so delovali predvsem v rojstni vasi Delnice in v sosednih vaseh Podobeno in Volča. V Delnicah so uspeli zbrati v OF znaten del vaščanov, posebno zavzeti sodelavci med njimi pa so bili Janez Kisovec, Tomaž Dolenc, Franc Kržišnik in Franc Luznar. Poleg tega je imel Jože zveze tudi z nekaterimi znanci na Primskovem pri Kranju, kjer je bil pred vojno v službi. Tem je dostavljal propagandni material. V Podobnem je bil vnet sodelavec zlasti posestnik Alojz Kržišnik in njegova družina, simpatizerji OF in partizanov pa so bili tudi nekateri drugi vaščani. V Podobnem je deloval tudi Pavle Kos, ki je imel zveze z organizacijo v Poljanah. Tomaž Dolenc iz Delnic pa je imel zveze in pritegnil k sodelovanju Jožeta Berganta, Zadobnika od Florjana in svojega brata Jurija Dolenca, kmeta iz Sopotnice. Vsi omenjeni in še mnogi drugi so dobivali Poročevalca in drug propagandni material.

Pomembna naloga zaupnikov in trojk je bilo v začetku poizvedovanje za orožjem in municijo ter zbiranje tega. To seveda poleg razširjanja mreže simpatizerjev in sodelavcev OF ter razpečavanja propagandnega gradiva — raznih letakov z razglasi in Slovenskega poročevalca. Da bi bili uspehi boljši, sem za javorsko območje pritegnil tudi Toneta in Franceljna Dolinarja, Podbregarjeva iz Javorjev. Imenovana sta nalogo zelo zavzeto opravljala. Obvestila sta me za vrsto ljudi, ki naj bi imeli orožje ali municijo. Z vsemi takimi sem potem stopil v stik. V nekaj primerih so zanikali, da bi karkoli imeli, v večini primerov pa sem uspel. Med drugim sta me že v juliju Dolinarjeva obvestila, da verjetno posedujeta puškomitraljeza dva fanta v Četeni ravni in to Plazarjev in Bajtarjev. In res sta mi ta dva po dolgem obotavljanju priznala, da ju res imata, nakar sem oba pregovoril, da sta mi ju prodala. Razgovarjal sem se z vsakim posebej, saj nista drug za drugega vedela in sta posest orožja pred ljudmi prikrivala. Plazarjev je imel skritega v neki smreki v Starem vrhu, kamor sva ga šla iskat proti koncu julija. Za tega sem plačal 40 RM. Kakšnih 10 dni pozneje pa sem dobil puškomitraljez tudi od Bajtarjevega in razen tega še zaboje municije, za kar sem dal 50 RM. Jeseni mi je uspelo dobiti še 5 pušk in 3 zaboje municije ter decembra zadnji dan pred odhodom v partizane še puškomitraljez, in sicer v Žetini pri Gošarju. Tam sem dobil tudi več bomb in precej municije. Za vse to skupaj sem dal 60 RM, razen tega pa je trgovka Marjanca Grošelj iz Javorjev dala Gošarju 10 kg moke. Razen nekaj pušk, ki sem jih izročil v hrambo bratu Jožetu, sem vse orožje skril na znamenje, ki je stalo za Tomaževo hišo v Javorjeh. Municijo, kolikor je bila v zabojih, pa sem zakopal na več krajih v bližini Grošljeve šupe.

V zvezi s sklepom političnega in vojaškega vodstva, da je treba čimprej začeti z oboroženo vstajo, je bil v nedeljo dne 27. julija 1941 v bližini Sv. Lenarta sestanek komunistov z območja Škofje Loke, Selške in Poljanske doline. Sestanek je vodil Lojze Kebe-Štefan. Iz poljanske partijske organizacije so bili na tem sestanku Maks Krmelj, Rudolf Robnik in Anton Oblak. Od okrožnega komiteja Kranj pa je bil navzoč Tone Nartnik. Tov. Kebe je navzočim orisal situacijo, ki je nastala z napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo in

izseljevanjem prebivalstva z Gorenjskega in Štajerskega, in prikazal naloge, ki jih imajo v tem položaju komunisti in antifašisti. Na sestanku je bilo sklenjeno, da je treba takoj povsod začeti z napadi na sovražnika in z uničevanjem njegove žive sile in pa z izvajanjem sabotažnih akcij in diverzij ter rušenjem komunikacij, kar vse bo slabilo okupatorjevo moč in onemogočalo izvedbo njegovih načrtov. Sklenjeno je bilo tudi, da je treba takoj formirati partizansko četo, ki bo operirala na območju Poljanske doline. Ta četa kot zarodek bodoče poljanske čete je bila ustanovljena še isti dan s komandirjem Tonetom Nartnikom na čelu. Štela je le 8 ljudi, prišla je takoj tedaj v Poljansko dolino in se je najprej dalj časa zadrževala v gozdovih na območju Mladega in Starega vrha, kasneje je prešla v Polhovec. Za to skupino sem v času, ko je bila pod Mladim oziroma Starim vrhom, večkrat pripeljal iz Poljan v Javorje v zabojih hrano. Nekajkrat sem hrano dobil v krojaški delavnici Jožeta Trpina, kamor so jo dostavili iz Škofje Loke ali Kranja, enkrat pa sem jo dvignil v trgovini Ladota Jamarja. Ta četa je v poletnih in jesenskih dneh izvedla v sodelovanju s trojkami in posameznimi člani iz poljanske partijske organizacije vrsto vojaških in sabotažno-diverzantskih akcij v Poljanski dolini. Tako je v sodelovanju s trojkami vdrla 5. avgusta 1941 v trgovino izseljenega trgovca Franca Klobovsa v Poljanah in odnesla precej hrane in drugega blaga, malo kasneje, to je okoli 15. avgusta, pa je enako akcijo napravila na trgovino izseljenega Franca Sovinca v Brodeh. Dne 10. septembra je patrolja te skupine pričakala pri Gabrku v zasedi nemškega motociklista in ga potolkla. V noči od 17. na 18. oktober je odpeljala iz hleva na Visokem kravo iz nemške zaplenjene imovine in jo gnala v svoje taborišče v Polhovcu. Dva dni kasneje je požgala veliko telefonskih drogov med Gabrkom in Zmincem.

Trojke iz poljanske partijske organizacije so tudi same naredile več akcij. Tako je trojka pod vodstvom Tineta Rihtaršiča že v začetku julija, to je tedaj, ko so Nemci odpeljali prve družine in se je pričakovalo, da bodo z izseljevanjem nadaljevali, postavila ob cesti pri Podpečnem pri Poljanah mitraljesko zasedo, da bi pričakala in napadla nemške avtomobile s policisti, ki bi prišli selit. Trojka je ves dan vztrajala v zasedi, vendar Nemcev ni bilo, ker selitve niso nadaljevali. Okrog 20. julija je druga trojka vdrla v okupatorjevo skladišče v Poljanah, kjer so imeli shranjeno trofejno orožje in municijo in odnesla precej tega. Nadaljnja trojka je 24. avgusta minirala kamniti most pri Visokem in ga precej poškodovala ter v tamkajšnji bližini požgala precej telefonskih drogov. V vseh teh akcijah je bil posebno aktiven Rudolf Robnik.

Tudi mladina, ki jo je partijska in frontna organizacija v Poljanah pridobila za delo v OF in je delovala pod vodstvom Jožeta Galičiča iz Hotovlje, je bila zelo aktivna. To še zlasti s pisanjem propagandnih gesel po zidovih in trosenjem listkov po naseljih in cestah. Med drugim so mladinci v avgustu napisali na več hišah v Poljanah z rdečo barvo velike napise »Smrt Hitlerju« in zraven narisali srp in kladivo. Razumljivo je, da je delo mladine usmerjala in navdihovala partijska oziroma frontovska organizacija v Poljanah. Jeseni je imela mladina v Poljanah tudi nekaj širših sestankov, pravzaprav tečajev, ki sta jih vodila Stane Žagar ml., vodja mladine na Gorenjskem, in Mira Tomšič-Vlasta, članica pokrajinskega političnega vodstva na Gorenjskem.

Vse te akcije so v povezavi s partizanskimi akcijami drugod po Gorenjskem zelo dvigale borbena razpoloženje ljudi v Poljanski dolini in krepile njihovo pripravljenost za oborožen upor. Tako je postala OF v jesenskih dneh med ljudmi zelo popularna. K temu sta pripomogla tudi veliko rodoljubje in visoka

narodna zavest znatnega dela prebivalstva. Ta dva činitelja sta bila izredno pomembna, da je ljudstvo, ki je mrzilo okupatorja, prisluhnilo pozivom partije na upor in se oklenilo OF.

Okupator se je trudil zlasti, da bi odkril organizatorje odpora in tako razbil organizacijo. Poleg drugih načinov se je že tedaj posluževal tudi plačanih izdajalcev, ki so preoblečeni v partizane hodili v vasi in se oglašali pri posameznih hišah. Tako se je neko popoldne sredi oktobra pojavila tudi v Delnicah skupina treh s puškami oboroženih fantov. Bili so precej slabo oblečeni in zanemarjeni. Nekateri vaščani so videli, da so prišli iz gozda, ki sega z Gabrške gore skoraj do vasi. Eden od njih, doma nekje pri Stari Loki, je bil daljni sorodnik vaščanke Marije Naglič, pri kateri so se najprej ustavili. Njej so rekli, da so partizani, in jo spraševali razne stvari. Ker je mislila, da so res partizani, jim je nekatere stvari, kolikor je o partizanih in organizaciji OF pač vedela, tudi povedala. Na srečo ni vedela veliko. Potem so se napotili proti naši hiši, kjer so pri hlevu naleteli na mamo. Vprašali so jo za Janeza in Jožeta, s katerima da se imajo nekaj pogovoriti. Ker so se čudno obnašali in to povsem drugače kot kakšen teden poprej neka partizanska patrulja, ki je šla neki večer skozi vas in se ustavila za našim hlevom, so se ji takoj zdeli sumljivi in se zato ni hotela pogovarjati z njimi. Medtem je prišel domov Janez, ki ga je zato, da bi ga opozorila, vprašala: »Ti, Janez, kakšni ljudje so pa to, partizani? Te besede še nikdar nisem slišala.« Odgovoril ji je, da ne ve in odšel s konjem v hlev. Oni pa so šli za njim in mu pripovedovali, da so poslani k njemu in Jožetu, da bi jim dala neke informacije in nadaljnjo zvezo do partizanske skupine, ki je nekje na tem območju. Vprašali so ga več stvari. Janez pa se ni hotel pogovarjati, nakar so odšli nazaj proti Nagličevim. Pri tem so srečali Janeza Kisovca, ki jih je tudi takoj spregledal in se ni hotel z njimi zaplesti v pogovor. Preden so odšli iz vasi, so potrkali na okno pri Pavlu Križnar in prosili za mleko, ki pa ga jim ni dala, češ da ga nima. Vinka Dolenca, ki je bil navzoč, pa so takoj vprašali, kje bi se dobilo kaj orožja in municije. Odgovoril jim je, da je slišal, da je tega dosti v Blegošu, da pa ne ve, če je to res, in se ni hotel več z njimi pogovarjati. Zdeli so se mu sumljivi, ker jih je prej videl, kako brezskrbno so ležali na vrtu pred Nagličevo hišo. Bil je previden tudi zato, ker se je pred kratkim neki večer zgledal pri njem njegov znanec partizan Fister iz Naklega, pa mu je dejal, da se partizani ne zadržujejo dosti po vaseh in po hišah. Nato so odšli proti gozdu.

Ker na omenjeni način Nemci niso uspeli priti do zelenih podatkov, so začeli z aretacijami. Kot prvega so neko jutro okoli 15. oktobra pri mostu v Delnicah na poti proti Poljanam zgrabili in aretirali kmeta Jurija Mraka iz Delnic, ko je šel v Podobeno po zidarja. Ko je prišel čez most, so ga obkolili policisti, češ da je partizan, in trdili, da je bil z njim še nekdo, ki je zbežal. In res je videl nekega človeka, ki je bežal v bližnji gozd v hribu in so Nemci za njim streljali. To predstavo so verjetno sami pripravili. Po aretaciji so Mraka odpeljali naprej na žandarmerijo v Poljanah, potem pa v škofjeloške zapore. Toda že po tednu dni so ga izpustili, ker niso uspeli od njega nič zvedeti oz. niso imeli proti njemu nobenih dokazov. V soboto dne 18. oktobra popoldne pa so pridrveli v Delnice v dveh avtomobilih gestapovci in aretirali moja brata Janeza in Jožeta ter Pavlo Križnar in Vinka Dolenca. Tudi te so najprej odpeljali v Poljane na žandarmerijo in jih za nekaj ur zaprli. V tem času je prišel skupno z nekim žandarjem v zapor Franc Perko, kovač iz Poljan. Vse po vrsti je ostro pogledal in nato brez besede odšel. Še isti večer so vse odpeljali v za-

pore v Škofjo Loko. Naslednje jutro pa so aretirali Pavleta Oblaka, mlinarja, in Apnarja, oba iz Hotovlje in še nekaj drugih. Aretiranci iz Delnic so bili zaprti do 5. novembra, potem pa so jih izpustili. Iz zapora so jih večkrat peljali na zaslišanje na Gestapo, kjer so hoteli iz njih izvleči podatke o komunistih, o organizaciji OF, o partizanskih zaupnikih in javkah ipd. Največji pritisk so delali na brata Janeza, ki so ga na zaslišanjih nekajkrat strahovito pretepli.

Z aretacijami so Nemci hoteli ljudi zastrašiti in odvrniti od sodelovanja v OF, kar pa se jim ni posrečilo. Te aretacije so nekatere sicer oplašile in povzročile med njimi preplah, večine ljudi pa vendarle niso omajale, temveč jih nasprotno še podžgale.

Poljanska vstaja

Da bi se borbena razpoloženje ljudi še zboljšalo, je prišel tiste dni v Poljansko dolino tov. Kebe. Imel je 22. ali 23. oktobra pri Maksu Krmelju v Hotovlji sestanek poljanske organizacije, ki so se ga udeležili tudi funkcionarji partizanskih enot. Na tem sestanku je Kebe postavil nalogo, da je treba od sabotaž in diverzij preiti na izvajanje vojaških akcij, na uničevanje žive sile sovražnika. Na tem sestanku je bil Krmelj imenovan za sekretarja rajona Škofja Loka. Postavljen je bil tudi rajonski komite. Dogovorili so se tudi o mobilizaciji vseh tistih komunistov in frontovcev, ki so se zaradi aktivnosti kompromitirali in so zato v nevarnosti, da jih aretira Gestapo. Razen njih pa seveda tudi vse tiste, ki so pripravljene vstopiti v partizane. Predvideno je bilo, naj bi se formirale tri čete, ki naj štejejo približno po 30 mož. Od teh naj bi eno četo dala Škofja Loka skupno z Medvodami, eno Selška in eno Poljanska dolina. V te čete bi razporedili tudi borce iz Nartnikove skupine ter vsaj začasno tudi borce iz mengeško-moravske, I. kranjske in tržiško-kranjske čete, ki so bile v tistem času v taborišču Nartnikove skupine v Polhovcu. Nadalje so tudi sklenili napad na Škofjo Loko, in sicer na zapore, da bi rešili zaprte aktiviste, hkrati bi izvedli tudi mobilizacijo. Napad na Škofjo Loko naj bi napravili ob sodelovanju trojk iz poljanske in škofjeloške organizacije borci prej navedene partizanske čete, ki je bila tedaj v Polhovcu. Do tega napada pa ni prišlo, ker so vse prej navedene enote na iniciativo in pod vodstvom dr. Pesjaka iz Kranja kot komandanta te enote odšle zaradi visokega snega, ki je tedaj zapadel, čez mejo v Dolomite. Ker ni izpolnil povelja in je samovoljno odpeljal borce prek meje in s tem onemogočil napad na Loko in izvedbo mobilizacije, je bil dr. Pesjak potem od vojaškega oz. partizanskega sodišča obsojen na smrt.

Velika aktivnost komunistov in zaupnikov OF je uspela ustvariti zelo ugodno in borbena razpoloženje med prebivalstvom. To razpoloženje so spodbujale tudi uspešne prehranjevalne in vojaške akcije Cankarjevega bataljona (vpad v mlin v Zapužah in v mesarsko podjetje v Dupljah, od koder so partizani z dvema kamionoma odpeljali skozi Kranj proti Besnici večjo količino moke in masti, požig mostu na Praprotnem in napad na Nemce na Češnjici), pa tudi strah pred preseljevanjem. Ob vsem tem so pogoji za oboroženo vstajo hitro dozorevali. To so bile ugotovitve sestanka rajonskega komiteja Škofja Loka, ki je bil proti koncu novembra v gostilni Toneta Fojkarja pri Kapucinskem mostu v Škofji Loki. Sestanek je vodil Maks Krmelj ob sodelovanju Mire Tomšič-Vlaste. Na sestanku so ponovno ugotovili, da so se številni aktivisti

zaradi agilnega delovanja kompromitirali tako močno, da so bili v resni nevarnosti pred Gestapom. Zato so na sestanku sklenili, da je treba takoj začeti z izvedbo sklepov o mobilizaciji in formiranju novih partizanskih čet. Ti sklepi so bili sprejeti na sestanku 23. oktobra pri Krmelju v Hotovlji.

V skladu s temi sklepi je bil dne 4. decembra v hiši Maksa Kalana v Hotovlji sestanek poljanske organizacije, ki ga je vodil tov. Krmelj. Navzoč je bil tudi Franc Vodopivec, sekretar okrožnega komiteja Kranj, ki je tedaj prišel h Krmelju z nadaljnjimi navodili za pripravo vstaje. Na sestanku so sklenili, da se takoj formira poljanska četa. Za komandirja so imenovali Rudija Robnika. Dogovorili so se tudi, katere aktiviste in zaupnike je treba pozvati, naj takoj stopijo v partizane. Le-ti naj privedejo s seboj čimveč prostovoljcev, to je vse tiste, ki so že doslej izrazili pripravljenost za to. Na tem mestu naj poudarim še to, da je zaradi vztrajnega in prizadevnega ter široko razmahnjenega organizacijsko političnega dela med ljudmi po vaseh, ki sem ga opisal že spredaj, znaten del prebivalstva sprejel poziv, naj se ob danem znaku odzovejo partizanski mobilizaciji vsi za orožje sposobni moški in začnejo v partizanskih vrstah splošno oboroženo vstajo in borbo za izgon okupatorja. Pripominjam, da v tem primeru ta najširša mobilizacija še ni bila mišljena.

Z izvajanjem sklepa o formiranju čete se je takoj začelo. Prvi so odšli v partizane že 6. decembra in to predvsem tisti, ki so bili sami prisotni na sestanku. Iz Javorjev sta v tistih dneh odšla v partizane Dominik in Silvo Štibelj. Vsak dan so prihajali novi in tako je četa v dobrem tednu narasla na okoli 20 mož. Ker je več fantov prišlo v partizane brez orožja v pričakovanju, da ga bodo dobili v četi, je orožja primanjkovalo. Orožja niso imeli tudi mnogi, ki so jih pričakovali v naslednjih dneh. Zato mi je Tine Rihtaršič iz Poljan naročil, naj na vsak način poskušam dobiti še kaj orožja, zlasti še dva puškomitraljeza, o katerih sem mu bil prej omenil, da jih bom morda dobil. V tistem je prišla v Javorje okoli 50 mož močna borbena policijska patrolja 181. rezervnega policijskega bataljona in se je ustavila v Grošljevih gostilni. V tej gostilni so policisti tudi prenočili ter potem zgodaj drugo jutro šli skozi Četeno ravan proti Selški dolini.

Kmalu za Nemci sta prišla v gostilno tudi Tine Rihtaršič in Rudi Robnik. Oba sta imela pištoli v žepih. Šli smo v mojo sobo in tam sta povedala, da sta prišla iskat puškomitraljez, ker ga četa nujno potrebuje. Dejal sem jima, da to ni mogoče, ker imam orožje skrito na znamenju za Tomaževo hišo, od koder ga pri belem dnevu na obeh ljudi in še posebno nemških policistov, ki so stalno prihajali ven iz gostilne in se razgledovali, sploh ne moremo dvigniti. Ker sta vztrajala, da mitraljez vsekakor morata dobiti in odnesti, smo sklenili, da nekoliko počakamo in ga dvignemo potem, ko se bo znočilo. Ko se je začela delati noč, so Nemci za svoje zavarovanje postavili dve straži in to prvega stražarja ob poti nad gostilno, drugega pa na razpotju ob znamenju pod gostilno. To dejstvo je nevarnost povečalo, vendar nismo odstopili od svoje namere. Ko se je malo stemnilo, sem skozi okno na spodnji strani šupe, ki ni bila vidna iz gostilne in od nemških stražarjev, podal bratu Jožetu kratko lestev, da jo je odnesel po ovinku k znamenju za Tomaževo hišo. Da ne bi prišlo do presenečenja in zapletov, se je Janez Kisovec postavil na stražo ob poti, ki vodi za Tomaževo hišo proti Vrbanaču, in sicer komaj kakšnih 40 do 50 metrov stran od nemškega stražarja, ki je bil nad njim ob poti pod šolo. Ob isti poti kot Janez pa je bil na drugi strani znamenja na straži Tine Rihtaršič. Tedaj sem jaz hitro pristavil lestev k znamenju in začel jemati skozi lino pod-

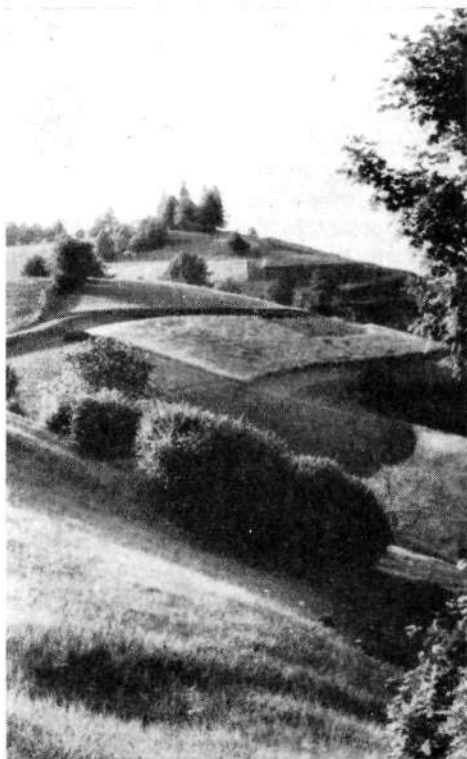
strešja posamezne dele puškomitraljeza ter jih podajal Jožetu in Rudiju. Ta dva sta jih hitro očistila in sestavila mitraljez ter vanj vložila šaržer. Ko je bil tako mitraljez pripravljen za streljanje, ga je Rudi obesil prek ramena in čezenj oblekel precej širok in dolg hubertus, nakar sta s Tinetom odšla kar po poti proti Poljanam in skozi Poljane v četno taborišče. Iz Javorjev sta šla mimo stražarja, ki je bil pri znamenju pod gostilno, odločena, da ga pokosita, če bi ju zaustavil. Nekaj večerov kasneje je ponovno prišel k meni v Javorje Tine Rih-taršič in z njim Anton Dermota iz Žabje vasi, da sem jima iz istega skrivališča izročil dve puški. Tedaj sta mi tudi rekla, da naj tudi jaz čimprej pridem s svojo skupino v četo, torej v partizane, še prej pa naj na vsak način poskusim odkriti in dobiti že omenjena dva puškomitraljeza. Enako sporočilo je v tistih dneh dobil tudi brat Janez, ki me je o tem takoj obvestil. O tem sporočilu sem v naslednjih dneh obvestil svoje sodelavce v Javorjah in jim naročil, da se pripravijo za odhod v partizane. Dogovorili smo se, da končni datum odhoda določimo v nedeljo 14. decembra. Enake razgovore in dogovore sta imela s svojo skupino brata Janez in Jože v Delnicah.

V četrtek 11. decembra proti večeru je ponovno prišla v Javorje prej ome-njena borbena policijska patrulja 181. rezervnega policijskega bataljona. Hotela je odkriti Cankarjev bataljon, ki se je bil nekaj dni prej ponoči spopadel z nemško patruljo pri Dolenji vasi v Selški dolini. Tudi tokrat je ta patrulja, ki je štela 52 moških, prenočevala v Javorjah, in sicer deloma v gostilni Marjance Grošelj, deloma pa v farovžu. Drugo jutro, to je v petek 12. decembra 1941, ko se je zdanilo, sem se odpeljal z vozom po opravkih v Škofjo Loko, Nemci pa so odšli proti Četeni ravni in potem prek Zaprevala proti Rovtu, kjer jih je v za-sedi pričakal in potolkel Cankarjev bataljon. To novico, ki se je silno hitro razširila med ljudmi, sem zvedel že med potjo, ko sem se vračal iz Škofje Loke. Naslednji dan v soboto dopoldne pa sta pridrvela v Delnice dva velika rdeča avtobusa, polna nemških policistov. Ti so se mrkih obrazov in vidno prestrašeni hitro izkrcali iz avtobusov ter potem v dolgi in zelo razpotegnjeni koloni in silno previdno krenili proti Četeni ravni in Rovtu. Čeprav so ljudje s strahom pričakovali, kaj se bo zgodilo, jim je vendar silno godilo, ko so videli, kako so bili običajno tako oholi in naduti nemški policisti poklapani in prestrašeni. Vsekakor je novica o velikem podvigu Cankarjevega bataljona v Rovtu silno ugodno odjeknila med prebivalstvom in še povečala njegovo že tako ugodno borbena razpoloženje.

V nedeljo 14. decembra sem se sestal s petimi svojimi zaupniki iz Javorjev, da sem jih seznanil z razvojem dogodkov in predvsem s pozivom poljanske organizacije za vstop v partizane. Povedal sem jim, da je drugod precej fantov že odšlo v partizane, odhod naše skupine pa je predviden za sredo 18. decembra zvečer. Vendar se razen dveh drugi na tem sestanku še niso dokončno odločili, češ da morajo še malo razmisliti in so predlagali, naj se odhod odloži še za kakšen dan. Zaradi tega sem šel popoldne v Delnice, kjer sem o zadevi seznanil brata Janeza in Jožeta in Janeza Kisovca. Dogovorili smo se, da se dan odhoda nepreklicno določi za ponedeljek 22. decembra zvečer in da je treba o tem ob-vestiti vse tiste, ki so doslej pokazali pripravljenost za vstop v partizane. Na podlagi te odločitve sem imel med tednom s svojimi zaupniki v Javorjah več razgovorov, brata Janez in Jože pa v Delnicah in na Volči. V teh razgovorih se je tedaj odločilo, da bo šlo z našo skupino navedenega dne v partizane skup-no 14 prostovoljcev in to 6 iz Javorjev (Franc Grošelj, Tone in Francelj Dolinar, Janez in Lojze Kokalj ter jaz), 6 iz Delnic (Jože in Janez Peternel, Janez

Kisovec, Bernard Naglič, Jože Križnar in Tone Čadež) in Janez in Jože Kokalj z Volče.

Med temi razgovori in pripravami za odhod v partizane sem še nadalje intenzivno poizvedoval za orožjem in municijo. Tako sem v tem času po zaupnikih dognal, da imajo (ali so vsaj imeli) en puškomitraljez pri Taškovcu na Mlaki, enega pa da ima skoraj gotovo Gošar v Žetini. Da bi ta dva puškomitraljeza dobil, sem šel z bratom Jožetom in Janezom Kisovcem iz Delnic v nedeljo 21. decembra popoldne k navedenim hišam. Taškovec na Mlaki mi je po daljšem opletanju potrdil, da je sin France, ki dela v Kranju, res imel puškomitraljez, vendar ne ve, kje ima skritega. Dejal je, naj pridem spet pogledat prihodnjo nedeljo, ker bo medtem o zadevi obvestil sina. Pri tem je pripomnil, da ne ve, če sin puškomitraljez še ima in če ga bo voljan prodati. Da bi dobili vsaj en puškomitraljez, smo šli od Taškovca naravnost k Gošarju v Žetino. Ta mi niti ni posebno prikrival, da mitraljez ima in ga je bil tudi voljan takoj prodati. Razen puškomitraljeza mi je prodal še nekaj bomb in precej municije. Za vse skupaj sem mu dal 60 RM in razen tega sem mu obljubil še 10 kg moke. To mu je kasneje dala trgovka Marjanca Grošelj. Ta puškomitraljez smo še isti večer dobili in ga odnesli. V Javorjah smo se razšli z dogovorom, da naslednji večer pridem s svojo skupino prostovoljcev v Delnice, od koder bomo skupno z drugimi člani skupine nadaljevali pot v partizane. Brat Jože in Janez Kisovec sta nato šla s puškomitraljezom domov v Delnice. Kmalu nato, ko sta se vrnila domov, je k nam v Delnice prispela tudi štiričlanska patrolja Cankar-

Bukov vrh

Foto: Fr. Planina

jevega bataljona, ki jo je vodil Rudi Robnik. Ta je povedal, da je vojaško in politično vodstvo osvobodilnega gibanja na Gorenjskem sklenilo, da se začne splošno vstajo in da je zato komanda bataljona poslala po vaseh patrolje, ki bodo ljudi obvestile, da je prišel čas za splošen upor in mobilizacijo. V zvezi s tem so bratje Rudija seznanili s položajem in o doslej opravljenem delu ter o tem, da je bila prav naslednji večer namenjena oditi v partizane naša skupina. V nadaljnjem so se dogovorili tudi o tem, katere vasi in naselja naj naslednji dan obiše patrolja. Patrolja je pri nas prenočila, naslednje jutro pa jo je Jože dovedel do mene v Javorje. Tedaj sem Rudija na hitro seznanil s situacijo in mu svetoval, pri katerih hišah in zaupnikih naj se zgleda v posameznih vaseh. Ker je bila tedaj v gradnji nova cesta v Javorje, pri kateri je dobilo zaposlitev precej ljudi z območja občine Javorje, je šel Rudi s svojo patroljo najprej do ljudi, ki so tedaj gradili odsek pod cerkvijo v Javorjah. Poklical je skupaj vse prisotne delavce in jim pojasnil, da ga je komanda partizanskega bataljona poslala s patroljo v vasi tega območja, da seznanijo ljudi o razvoju vojnih dogodkov in jih obvesti, da je sedaj napočil čas za splošen upor in za končni obračun z okupatorjem, da je zato vojaško in politično vodstvo odredilo splošno mobilizacijo. Povedal je, da so Nemci doživeli ob ruski zimski ofenzivi pred Moskvo strahovit poraz, od katerega se ne bodo več opomogli in da dobivajo udarce tudi na vseh koncih in krajih Jugoslavije, kjer se je ljudstvo množično uprlo in začelo izganjati okupatorje ter da je vse pripravljeno, da Nemce izženemo tudi iz Poljanske doline in z Gorenjskega, še zlasti, ker nam sicer grozi izselitev v Šlezijo in zasedena področja Poljske in Ukrajine. Povedal je, da so enake patrolje z enako nalogo šle tudi v druge vasi, da dvignejo ljudi v upor in pozval vse navzoče, da se vsi za orožje sposobni moški odzovejo tej mobilizaciji ter se zvečer zberejo pri Marjanci v Javorjah, od koder bomo krenili v bataljon. Navzočim je naročil, naj o mobilizaciji obveste tudi svoje sosede in znance. Po tem nagovoru so prisotni odvrgli orodje in prenehali z delom. Nekateri so še povprašali, kako je z orožjem. Rudi jim je dejal, da ga je nekaj skritega, vendar ne dovolj, da ga bomo odvzeli Nemcem podobno kot je to bilo v Rovtu in da naj tisti, ki imajo kakršnokoli orožje, tega vzamejo s seboj, drugi naj pa vzamejo orodje za uničevanje cest, mostov in drugih komunikacij, da bomo onemogočali ali ovirali premikanje eventualnih sovražnikovih sil. Nato so nekateri odšli naravnost domov, da se pripravijo za odhod v partizane, drugi pa so spotoma zavili v gostilno k Marjanci, kjer so mene in domačega sina Franceljna povpraševali za nadaljnja pojasnila. Pravzaprav so ves tisti dan hodili ljudje iz vse okolice k Marjanci, da sva jim dajala s Franceljnom potrebna pojasnila in navodila. V Grošljevi šupi je bil cel arzenal. V njej smo čistili in pregledovali orožje, razdeljevala sva municijo, ki sem jo prinesel iz svojih skrivališč. S podstrešja na znamenju sem dvignil puškomitraljez in tam shranjene puške, kar vse sem ob pomoči Toneta in Franca Dolinarja pripravil za uporabo.

Po nagovoru v Javorjah je patrolja z bratom Jožetom kot vodnikom krenila naprej proti Muravam in Žetini ter je do večera obšla večino vasi in naselij v območju občine Javorje. Rudi je v vseh vaseh podobno kot v Javorjah ljudem pojasnjeval situacijo in jih pozival, da se odzovejo mobilizaciji. Nazadnje je patrolja odšla proti Rovtu, da je dvignila orožje, ki ga je bataljon tam skrnil po napadu. Brat Jože se je popoldne vrnil v Javorje, nakar sva odšla proti večeru domov v Delnice. S seboj sva odnesla puškomitraljez za brata Janeza in nekaj pušk za oborožitev sodelavcev in zaupnikov v Delnicah. Z Rudijem je

bilo dogovorjeno, da pride potem, ko bo zbral mobilizirance iz Javorjev in vasi, ki jih je obiskal prek dneva s svojo patroljo, z vso skupino k nam v Delnice. Ko sva prišla domov, je bilo nekaj ljudi že zbranih, ostali pa so še prihajali. Skratka, v vasi je bil vrvež in direndaj s pripravami za odhod v partizane. Nalogo, da obvesti ljudi v Delnicah, Podobenem in na Volči o tem, da je prišel čas za splošen upor in da je zato vojaško in politično vodstvo odredilo splošno mobilizacijo, je namreč od Rudija Robnika prejšnji večer dobil brat Janez. V Delnicah je to nalogo opravil ob silno prizadevni pomoči nekaterih zaupnikov, ki so šli od hiše do hiše in pozivali obveznike za vstop v partizane. V Podobenem je bil zelo aktiven pri tem obveščanju Pavle Kos, na Volči pa trije Kokaljevi, po domače Jernejevi fantje. Zaupnikom je bilo naročeno, da tiste, ki se bodo odzvali mobilizaciji, zberejo v primernih in varnih krajih oz. hišah in počakajo, da pride partizanska patrolja z mobiliziranci iz Javorjev. Zbirališče v Delnicah je bilo pri nas, po domače pri Remcu, v Podobenem pri Povliču, na Volči pa pri Jerneju, vendar so se mobiliziranci zaradi večje varnosti zbrali in partizansko patroljo pričakali pri Drčarju, ker je ta hiša izven vasi, medtem ko je Jernejeva sredi vasi in komaj četrto ure oddaljena od Poljan. Zvečer, ko so se v Delnicah zbrali mobiliziranci in pričakovali kolone iz Javorjev, je brat Janez postavil ob mostu pred vasjo stražo, da bi se zavaroval pred presenečenjem. Kmalu je prišel stražar povedat, da se sliši hoja po poti iz Poljan, in menil, da morda gre nemška patrolja. Takoj smo zasedli položaje ob strugi potoka pod vasjo in ob mostu postavili dve mitraljeski zasedi. Hoja je bila čedalje glasnejša in nazadnje se je izluščila iz teme postava, ki jo je zaseda ustavila. Prišlec se je takoj oglasil. Bil je Pavle Mrak, ki se je odzval mobilizaciji in je prihajal na zborna mesto.

Kmalu za tem je prispela patrolja z veliko kolono mobilizirancev iz Javorjev. Med njimi je bilo precej oboroženih, deloma z orožjem, ki ga je patrolja prinesla iz skrivališča za Rovtom in ga razdelila mobilizirancem. Nekateri med njimi so nosili s seboj krampe, lopate in žage, da bi lahko prekopavali in zasekavali z drevjem ceste, uničevali mostove in druga komunikacijska sredstva. Po kratkem postanku smo razvrstili mobilizirance v kolono, in sicer tako, da so bili tisti brez orožja v sredini kolone, spredaj in zadaj pa oboroženi. V predhodnico je šla močna patrolja s puškomitraljezom, ki jo je vodil Janez Peternel. Mimogrede so se nam v Podobenem pridružili mobiliziranci iz te vasi, ki jih je šla iskat posebna patrolja, da so nas že pričakali ob poti. Na Volči smo se ustavili in počakali pred Jernejem, da je obveščevalec privedel mobilizirance od Drčarja. Medtem smo postavili za zavarovanje močno zasedo pri Mrakovem kozolcu. Z Volče je kolona, ki je narasla na skupno 105 mož in fantov, odšla prek Sv. Križa proti Srednji vasi. Ko smo se približali Srednji vasi, je Rudi odredil zaradi neposredne bližine ceste popolno tišino in kolono zaustavil, da malo počaka. Medtem, ko smo čakali, je šel na dogovorjeno javko, da bi ugotovil, če je prehod prek mostu v Žabji vasi prost. Istočasno je poslal nekaj fantov k Jagršniku v Srednjo vas na zvezo s patroljo bataljona, ki jo je vodil Tone Demšar iz Puštala. Ta je bil zadolžen, da s svojo patroljo obvesti ljudi, da je prišel čas za splošen upor, in da izvede mobilizacijo v Srednji vasi, na Dolenjih in Gorenjih Brdih, v Malenskem vrhu, Ravnah in v svoji rojstni vasi Jazbinah. Na Brdih so se mobiliziranci zbrali v Žetincovem hlevu, kjer so pričakali skupino, ki jo je Tone Demšar zbral in privedel iz Malenskega vrha, Raven in Jazbin. Vsi skupaj so potem prišli k Jagršniku v Srednjo vas, čigar hiša stoji na samem precej ven iz vasi in kjer je tudi bilo zborna mesto za mobilizirance iz

Srednje vasi in Dobja. Na javko je kmalu prišla Marjana Mrak iz Žabje vasi in sporočila, da ni zaprek za prehod prek mosta v Žabji vasi. Ker je bila medtem tudi že postavljena zveza s skupino, ki jo je vodil Tone Demšar s svojo patroljo, je potem naša kolona krenila naprej prek Žabje vasi v Vinharje do Brdarja, kjer smo se ustavili in prenočili. Pri Brdarju nas je pričakal komandir 2. čete Cankarjevega bataljona Jaka Bernard, kateremu je Rudi takoj podal report. Zatem je tov. Bernard povabil na razgovor tudi Franca Grošlja in mene. Bil je zelo zadovoljen, ker se je pozivu na vstajo odzvalo tako veliko število ljudi. V zvezi s tem naju je povprašal več stvari. Na kratko sva ga seznanila o dosedanjem delu in razvoju politične situacije v območju občine Javorje od začetka okupacije naprej. Povedala sva mu tudi, da so mobiliziranci večinoma kmečkega porekla in da nimajo širše politične razgledanosti.

Ob koncu pogovora je vprašal, če je med prispelimi kakšen mesar. Po dobljenem pojasnilu je takoj poslal Matevža in Jožeta Dolenca, oba z Volče, k Muhu v Vinharje z naročilom, naj tam zakoljeta za prehrano bataljona tri prašiče, ki jih je bil že prej dobil. Na tem mestu naj omenim, da so kmetje v Vinharjih, še zlasti Brdar, Pešar in Muha, tedaj pokazali veliko privrženost partizanskemu narodnoosvobodilnemu gibanju in svojo visoko narodno zavest še posebej v tem, da so brez oklevanja dali iz svojih hlevov in zalog na voljo bataljonu živino, moko in druga živila. Tak odnos do partizanov so v tistih dneh pokazali kmetje tudi v drugih vaseh v Poljanski dolini in Loških hribih, kjer je bil tedaj Cankarjev bataljon. Že spredaj sem omenil, da je k takemu razpoloženju in simpatijam kmetov do partizanov veliko prispeval s svojim ugledom in delom Brdar iz Vinharjev. Tega so nekaj dni kasneje prijeli Nemci ter ga skupaj s sinom Slavkom in bratom Pavletom Peternelom ustrelili 6. januarja 1942 v Begunjah.

Proti jutru so Brdarjevi skuhalo zajtrk — v brzoparilniku obaro, v velikih loncih pa žgance. Po zajtrku smo še pred dnem odrinili naprej proti Kovskemu vrhu. Ko se je zdanilo, se je kolona vila že prek senožeti za Boštancevo hišo v Kremenku, tako da smo že kmalu dopoldne prišli k Skoblu v Bukov vrh. Tam je bil tedaj štab Cankarjevega bataljona s komandantom Jožetom Gregorčičem in komisarjem Stankom Žagarjem, katerima je Jaka Bernard javil naš prihod. Celoten štab je takoj posedel okrog mize k posvetu, na katerem je bil poleg Jaka Bernarda tudi Rudi Robnik. Po kratkem posvetu je prišel Rudi z naročilom, naj ob sodelovanju Henrika Bička napravimo popis vseh prispelih mobilizirancev in potem seznam izročimo njemu kot vodji mobilizacijske patrolje. Ta popis smo takoj napravili, in sicer smo zaradi večje popolnosti popisali ljudi po vaseh. Enak popis so verjetno napravili tudi vodje ostalih mobilizacijskih patrolj. Po kosilu, ki je bil pri Skoblu, je Jaka Bernard sklical zbor in odredil pohod proti Valterskemu vrhu, kjer so nas namestili h Koširju, deloma pa k Jakobcu. V Valterskem vrhu so nas še tisto popoldne razdelili v čete, vode in desetine. Jaz sem bil z bratoma in drugimi sovaščani dodeljen v 2. četo, in sicer v vod Henrika Bička. Ker je štab tisti dan prejel od obveščevalcev poročila o povečani aktivnosti sovražnih patrolj in prihajanju novih enot v Škofjo Loko ter ojačenju postojank v dolini, je še isti večer poslal v akcijo več patrolj, ki so ponoči požgale v Poljanski dolini več mostov in minirali galerijo na Fužinah, da bi tako bataljon lažje obvladal dohode na področja, kjer je imel razvrščene svoje enote. V te patrolje je bilo dodeljenih precej novo došlih partizanov, ki so šli v akcijo polni pričakovanj in navdušenja. Začetno navdušenje pa je kaj hitro začelo upadati in že naslednji dan, to je v sredo 24. decembra, je

mного ljudi zlasti nekoliko starejših mož in družinskih očetov zapadlo v malodušje. Ti so potem prosili komandirje in komisarje čet, da jih pustijo domov, na kar ti seveda niso pristali. To malodušje in željo po vrnitvi domov so spodbujale tudi vesti o zbiranju velikih nemških sil v Škofji Loki in Kranju, ki so jih prinesle neke ženske, ki so obiskale svoje može. Ker so bile prošnje za povratek domov zavrnjene, so zatem posamezni možje in očetje in pa posamezne skupinice začele prihajati k meni z očitki, da sem jih s svojo propagando zapeljal in da sem s tem kriv njihove »nesreče« in da naj zato posredujem pri komandi bataljona, da jih odpuste domov. O tem sem najprej govoril z Jakom Bernardom, potem pa še s komandantom Gregorčičem in komisarjem Žagarjem. Tema sem predlagal, naj nekaterim starejšim možem in družinskim očetom dovolijo, da gredo domov. Menila sta, da to ni mogoče, ker bi se vsi taki izpostavili nevarnosti, da jih dobijo v roke Nemci, predvsem pa bi vsako odpuščanje domov negativno vplivalo na preostale ter bi povzročilo upadanje borbenega razpoloženja, ki je tedaj v splošnem vladalo med ljudmi. Tov. Žagar je dejal, da bo situacijo vsem novодоšlim partizanom pojasnil pred prisego.

Ob tej priliki smo se pogovarjali tudi o napadu na Poljane, ki je bil predviden za naslednji dan, česar pa mi nista povedala. V tej zvezi sta me vprašala, če dobro poznam okolico Poljan in dohode k žandarmerijski postojanki (farovžu) v Poljanah iz smeri Gabrške gore. Proučevala sta namreč možnost, da bi s te strani vpadel Nemcem v hrbet vod Henrika Bička, kateremu naj bi bil jaz pri tej akciji vodnik in svetovalec. To namero sta kasneje po razgovoru na širšem posvetu, na katerem nisem bil prisoten, opustila.

Skoblova kmetija in Pasja ravan

Foto: Fr. Planina

Popoldne tega dne sta komandirja obeh čet zbrala vse novodošle partizane na Koširjevem hlevu, kjer smo prisegli. Pred prisego je imel komisar Žagar navdušujoč govor. (Glej sliko na naslovni strani!) Po zaprisegi je naša, to je druga četa, kmalu odšla s komandirjem Bernardom prek Kovskega vrha proti Vinharjam z nalogo, da napade Poljane, od koder je prišlo sporočilo, da nameravajo Nemci seliti iz Poljan in predvsem iz Hotovlje več ljudi. Ta večer, torej v noči od 24. na 25. december je šel ves bataljon v akcijo in so njegove večje ali manjše enote in patrolje zavzele položaje od Lučen do Gorenje vasi in dalje po dolini do Gabrka in proti Črnemu vrhu. Naša četa se je ob pohodu na Poljane ustavila pri Muhu v Vinharjah, kjer so nam skuhali večerjo in proti jutru tudi zajtrk. Še v okrilju noči je glavnina čete zavzela položaje na desni strani Sore v Hotovlji in v Predmostu ter ob prvem svitu začela napad na Poljane. Komandant nemške posadke v Poljanah je bil ubit pri šoli že v prvih jutranjih urah in razen njega tudi več policistov, ki so bili tedaj nastanjeni v šoli. Naš vod je bil v rezervi in je bil kot tak razvrščen od Muhove senožeti navzdol proti Hotovlji. Okoli 13. ure je prišel nekdo iz Hotovlje k nam na položaj s sporočilom, da prihaja po cesti iz Škofje Loke kolona avtomobilov z vojaštvom, ki gre v pomoč napadeni postojanki v Poljanah. Z bratom Janezom sva o tem takoj informirala vodnika Bička in mu svetovala, naj se premaknemo na nov položaj na greben nad cesto, ki gre od Visokega proti Poljanam, kar je takoj tudi izvedel. Da smo prišli na nov položaj, smo se morali najprej spustiti v Hotoveljsko grapo in potem premagati strmino, ki se dviga nad Hotovljo proti Bukovemu vrhu. Hiteli smo, kolikor so nam dopuščale moči, pa bi vendar bili skoraj prepozni. Kajti tedaj, ko smo dospeli na greben nad cesto nasproti Podpečna in se razvrstili po čerih, smo že zagledali pod sabo kolono 12 nemških avtobusov in kamionov, ki se je od Visokega pomikala proti Poljanam. Iz nekaterih kamionov so policisti že poskakali in v raztegnjeni koloni hiteli proti Sori z namenom, da jo prebredejo in udarijo v hrbet partizanom, ki so napadali Poljane. Hitro smo ocenili razdaljo, da smo pravilno namerili merilne naprave, ter potem namerili orožje na Nemce. V vodu smo imeli dva puškomitraljeza. En puškomitraljez je udaril na čelo kolone avtomobilov, drugi pa na kolono policistov, ki so šli proti Sori. Ostali, ki smo bili oboroženi s puškami, pa smo namerili vsak v svoj cilj. V napadu smo uničili oz. vsaj močno poškodovali 4 avtomobile ter v njih pobili ali ranili večje število Nemcev. Že po prvih rafalih je v prvih dveh avtobusih obležalo na vratih ali obviselo na oknih več mrtvih policistov. Drugi avtomobili pa so se hitro zadenjski umikali za ovinek in tako ušli iz dosega našega orožja. Hkrati smo v napadu razbili tudi kolono policistov, ki so nameravali prebresti Soro. Več od njih je bilo ubitih in ranjenih, ostali pa so pobegnili in se potem skupno z ostalimi policisti, ki so se izkrcali iz avtomobilov, prebili po gozdovih pod Smoldnom mimo Podborštarja v Poljane. V tem napadu smo po podatkih, ki smo jih dobili kasneje, pobili ali ranili okrog 40 Nemcev. Kmalu pa so naše položaje odkrili Nemci, ki so bili v zvoniku poljanske cerkve. Ti so začeli po nas nabijati s težkim mitraljezom. Zato je Biček odredil premik na boljši položaj. Med tem premikom pa je ena izmed krogel, ki so sicer žvižgale visoko nad nami, zadela v glavo Jožeta Križnarja iz Delnic. Najprej smo mislili, da je mrtev, vendar se je po nekaj minutah zbudil iz nezavesti. Smrti ga je rešil šlem, ob katerem je krogla zdrsnila in se mu nato bolj plitko zarila v glavo nad desnim ušesom. Odnegli smo ga do ljudi v Hotovljo, ki so ga kasneje prepeljali na Kovski vrh, kamor je zvečer prišla tudi naša četa.

Prej sem omenil govor, ki ga je imel tov. Žagar pred zaprisego. V tem govoru je po mojem mnenju preveč poudarjal razredni značaj narodnoosvobodilne borbe. Govoril je o borbi delavskega razreda za njegove pravice, ki je hkrati tudi borba za pravice in boljše življenje kmetov ter da bo te pravice delavski razred pod vodstvom partije priboril in uveljavil po zmagi nad nemškimi fašizmom. Poudaril je, da je nemškemu okupatorju zadala v ofenzivi pred Moskvo smrtni udarec ruska Rdeča armada in da bo tega pomagala dotolči in ga v kratkem tudi pognala iz naše zemlje partizanska vojska. Menim, da so vodilni politični delavci na Gorenjskem pri organiziranju in vodenju narodnoosvobodilne borbe v začetku preveč poudarjali komunistično partijo in razredni značaj te borbe, premalo pa so govorili o Osvobodilni fronti kot najširši vse-ljudski organizaciji in utelešenju splošnega oboroženega upora proti okupatorju, kar še posebej velja za podeželje. Tudi Žagarjev govor je imel premajhen poudarek na OF. To se je pokazalo takoj po zaprisegi, ko je prišlo nad mene več mož in fantov z območja občine Javorje in mi očitalo, da sem jih s svojo propagando o OF in partizanski narodnoosvobodilni borbi zavedel, ker v celi stvari, kot se vidi, ne gre predvsem za izgon okupatorja, temveč za komunistizem. Za komunistem se pa oni niso prišli borit. Tako mnenje je tedaj najbrž imelo kar precej ljudi. Žagar in drugi vodilni politični delavci so po mojem mnenju pri stikih in delu s kmečkim prebivalstvom pač premalo upoštevali njihovo ozko politično razgledanost in to, da je imel klerikalizem ponekod na vasi globoke korenine, kar še zlasti velja za območje občine Javorje. Komunisti so se kmetje bali deloma iz prirojenega konservativizma, še zlasti pa zaradi dolgoletne propagande bivših jugoslovanskih oblasti, ki so komunistem prikazovale popačeno in v najbolj črnih barvah, kar je seveda v polni meri izkoristila in še potencirala hitlerjevska propaganda. Iz tega razloga je še isti večer odšlo domov nekaj mož in fantov. Še več pa jih je odšlo v naslednjih dneh, še posebno potem, ko so mnogi prišli do spoznanja, da vojna ne bo končana tako hitro kot se je pričakovalo in kakor je izhajalo tudi iz pismenega propagandnega materiala OF in ustnega tolmačenja vojaških in političnih voditeljev partizanskega pokreta.

Vse to pa seveda ne zmanjšuje pomena poljanske vstaje, v kateri se je poljansko prebivalstvo tako množično odzvalo pozivu političnega in vojaškega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem, torej pozivu OF, naj se dvigne v splošen upor in pomaga izgnati iz dežele osovražene okupatorja, katerega so ljudem ponesle patrolje Cankarjevega bataljona, ki so jih po vaseh vodili aktivisti in zaupniki OF. Takrat se je cenilo, da je v decembrskih dneh odšlo samo iz Poljanske doline prostovoljno v partizane okoli 300 mož in fantov. Kasneje v anketi zbrani podatki pa kažejo, kot navaja v svojem sestavku v Loških razgledih (letnik 1961) Milan Žakelj, da je tedaj iz Poljanske doline vstopilo v partizane okrog 260 mož in fantov. Večina od teh jih je bila iz območja tedanjih občin Poljane in Javorje. Te podatke navajam zato, ker je po mojem trdnem prepričanju zmotno mnenje tistih, ki navajajo, da je poljansko vstajo organiziral in izvedel Cankarjev bataljon ob sodelovanju krajevnega političnega vodstva in aktiva in da je bila vstaja tako množična zaradi prisotnosti Cankarjevega bataljona in njegovih patrolj, ki so šle po vaseh in izvedle mobilizacijo. Ne zanikam pa, da je to dejstvo in uspešne vojaške akcije bataljona, ki so se decembra kar vrstile, še posebej pa pomembna zmaga nad Nemci v Rovtu, bilo močna spodbuda za še večji odziv ljudi za splošno vstajo, še zlasti v povezavi s takratnimi nemškimi neuspehi na vzhodni fronti. Menim pa, da je

vendarle odločilno vlogo pri tem treba pripisati temeljitim organizacijskim in političnim predpripravam, ki jih je pod vodstvom poljanske partijske organizacije izvedla mreža sodelavcev in zaupnikov OF.

Zaradi tako uspele mobilizacije je Cankarjev bataljon lahko začel velike boje. Da bi zavrla nadaljnji porast vstaje in mobilizacije, ki se je odvijala istočasno tudi v Bohinjski in gornji Savski dolini, je takrat nemška komanda v naglici zbrala vse razpoložljive policijske in žandarmerijske sile iz Gorenjske, Štajerske in Koroške ter začela s temi silami izvajati na Cankarjev bataljon, ki je imel svoje enote razporejene v Valterskem, Kovskem in Bukovem vrhu, 27. decembra 1941 ofenzivno akcijo imenovano »Grosseinsatz«. V tem napadu je bataljon zopet uničil večje število Nemcev, vendar pa se je zaradi silne sovražnikove premoči moral umakniti iz Poljanske doline na drug položaj. Borbam v Poljanski dolini je sledila slovita tridnevna borba v Dražgošah. Ta bitka je bila po obsegu in značaju največja in najpomembnejša, kar jih je bilo v letih 1941 in 1942 na Slovenskem.

Mislim, da lahko trdim, da tega borbenega podviga Cankarjevega bataljona, ki je slovenskemu ljudstvu širom po naši domovini vlil vero in zaupanje v lastne sile, ne bi bilo, če ne bi bilo tako uspele mobilizacije, ki je bila predvsem rezultat predhodnega temeljitega organizacijsko političnega dela Partije in OF. V tem dejstvu se še posebno kaže pomen poljanske vstaje. Predvsem pa je ta vstaja preprečila Nemcem namero preseljevanja prebivalstva, ki so ga zaradi vstaje morali odložiti in ki ga zaradi neuničljivosti partizanov tudi pozneje niso mogli izvesti.

Viri

Govor Antona Peternela-Igorja na prvi proslavi občinskega praznika občine Poljane 19. 12. 1953. — Govor Maksa Krmelja-Matije ob odkritju spomenika padlim borcem in aktivistom NOB v Poljanah 29. 11. 1960. — Ivan Bertoncej-Johan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik 1961, knjiga 1-2. — Ivan Križnar: Socialna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, leto 1966, knjiga 1-2. — Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, Del VI, knjiga 1 in 2. — Milan Žakelj: Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, Loški razgledi VIII, 1961.

Résumé

SOUVENIRS A L'ANNÉE 1941 ET À L'INSURRECTION DE POLJANE

Un participant actif de l'insurrection populaire contre les occupants dans la Vallée de Poljane parle des événements qui ont eu lieu à l'écroulement de la vieille armée yougoslave, de la conduite des Allemands dans les premiers mois de l'occupation, du rassemblement des armes et des munitions, il raconte comment on préparait le peuple à la révolte, sans organisation d'abord, et ensuite d'après les instructions du Front populaire; finalement il raconte comment à peu près 260 hommes et jeunes hommes des villages autour de Poljane et de Javorje prirent le maquis juste avant Noël de l'année 1941.